

Plán Valašského Meziříčí z počátku 18. století

Petr Zajíc

Ve sbírce Sammlung Nicolai uložené ve Württembergische Landesbibliothek ve Stuttgartu se nachází soubor kreseb plánů moravských měst a zámků z počátku 18. století. Kresby jsou rozptýleny mezi grafikami a kresbami jiných autorů, jež byly majitelem sbírky, württemberským důstojníkem Ferdinandem Friedrichem von Nicolai (1730–1814), abecedně uspořádány a vlepeny do 16 svazků knih označených názvem *Topographie des villes et forteresses*. Ve svazku č. 140 se na fol. 40r nachází plán města označený „Schloss Meseritz im Iglauer Crais im Maehren“, tužkou je doplněno „Gross Meseritz im Iglauer Crais“. Při bližším ohledání lze zjistit, že plán nepředstavuje Velké Meziříčí v Jihlavském kraji, jak je na něm uvedeno, ale Valašské Meziříčí (www.wlb-stuttgart.de).

Třebaže žádný z plánů není signován, byl podle shodného provedení plánů německých pevností Falkenburg a Landau rozpoznán jako autor Christoph Ferdinand Moser von Filseck und Weilerberg (LORENZ 1990–1992, 105–115). Christoph Ferdinand Moser se narodil 18. 7. 1687 jako syn Johanna Christoha Mosera von Filseck, württemberského komorního rady (1655–1723) (MOSER 1752, 119–120). V roce 1709 působil jako poručík u pěšího pluku württemberského vévody Karla Alexandra umístěného tehdy v Landau. V roce 1713 byl kapitánem. V roce 1729 jej nacházíme v hodnosti plukovníka ve službách Benátské republiky, kde působil jako vojenský inženýr (MOSER 1729, nečíslované). V závěru života se jako plukovník a generál – kvartýrmistr švábského kraje vrátil do rodného Württemberska, kde v roce 1754 zemřel. Zde se zřejmě také seznámil s generačně mladším württemberským důstojníkem Ferdinandem Friedrichem von Nicolai, jenž od něj zřejmě získal do své sbírky výše uvedený soubor plánů. Je třeba poznamenat, že další část souboru se nachází ve fondu Reichsstadt Nürnberg uloženém ve Staatsarchiv Nürnberg (ÚLOVEC 1996, 267–293).

Soubor plánů vypracoval Moser zřejmě jako podklad pro topografii Markrabství moravského, která však nebyla nikdy vydána. Moserovy plány bývají datovány do prvních dvou desetiletí 18. století. Podle zaznamenané stavební podoby farního kostela v Třebíči lze usuzovat, že plán tohoto města, který je také součástí sbírky, vznikl v rozmezí let 1708–1710. Toto datování lze vztáhnout také na plán Valašského Meziříčí, na němž je vyznačeno provizorní palisádové opevnění zámku související zřejmě s obranou města proti hrozícímu vpádu Kuruců, při němž byl počátkem roku 1708 vypleněn blízký Vsetín.

Moserův plán je nejstarším známým plánem města. Dosud nejstarším známým plánem byl náčrt z roku 1727 zachycující ovšem pouze městské jádro vymezené hradbami bez zámku a předměstí (Archiv města Brna, fond V3). Další plán uložený ve sbírkách Muzea regionu Valašsko pochází přibližně z poloviny 18. století a i když zaznamenává také zámecký areál a předměstí, nedosahuje kartografických kvalit Moserova plánu.

Moserův kolorovaný plán města orientovaný k východu zaznamenává poměrně přesně situaci zámku a vlastního města vymezeného městskými hradbami. Tato část města musela být autorem dosti přesně geometricky zaměřena. Způsob měření je dobře patrný na plánu Třebíče, kde je vyznačena trigonometrická síť, již bylo náměstí zaměřeno. Zástavba předměstí a městečka Krásna je ovšem zakreslena pouze „od oka“ a postrádá kartografickou přesnost. Autor navíc vynechal severní polovinu krásenského náměstí včetně kostela sv. Jakuba a případných vrchnostenských objektů za ním.

Zřejmě nejpozoruhodnější na Moserově plánu je zachycení půdorysu meziříčského zámku. Objekt je zachycen ještě před barokními přestavbami, které započaly v roce 1722 a daly zámku jeho současnou podobu (Kronika měšťana Martina Tkalce, 1). Trojkřídla hmota zámku postrádá oba rizality ukončující dnes severní a jižní křídlo a stejně tak zděné arkády. Namísto nich je vyznačena dřevěná pavlač, která zřejmě nebyla podepřena dřevěnými sloupy, ale byla konzolovitě vynesena. Před nádvořní průčelí severního a jižního křídla jsou předložena dvě dvouramenná schodiště, jež zřejmě ústila do zděné lodžie završené renesanční stříškou s bání a makovicí obdobně, jako to doposud můžeme vidět u bývalé krásenské radnice. Stopy ve vázání zdí této lodžie byly patrné na severním průčelí v 1. patře jižního křídla před obnovením omítek při jeho nedávné rekonstrukci.

Na východní straně nádvoří uzavírala hradební zeď, jejíž tloušťku lze odhadnout na 3 až 4 m. Pozoruhodný je složitý půdorys zámecké brány, jež je do zdi vložena. K zaklenutému průjezdu na jihu přiléhal zřejmě poněkud užší trakt se zaklenutou chodbou s brankou pro pěší. Tento půdorys odpovídá předpokladu, že se původně jednalo o městskou bránu, již se vstupovalo do města ze strany od Poličné. Když byl však Bernardem ze Žerotína zámecký areál ve 2. polovině 16. století rozšířen, ocitla se brána včetně cesty k ní uvnitř areálu a byla proto nahrazena novou Poličenskou branou postavenou v roce 1570 asi o 140 m jižněji v dnešní Poláškově ulici (DOSTÁL 1962, 137). Brána pak byla zřejmě opatřena novým průčelím obráceným k městu a doplněna přístavbou s brankou pro pěší.

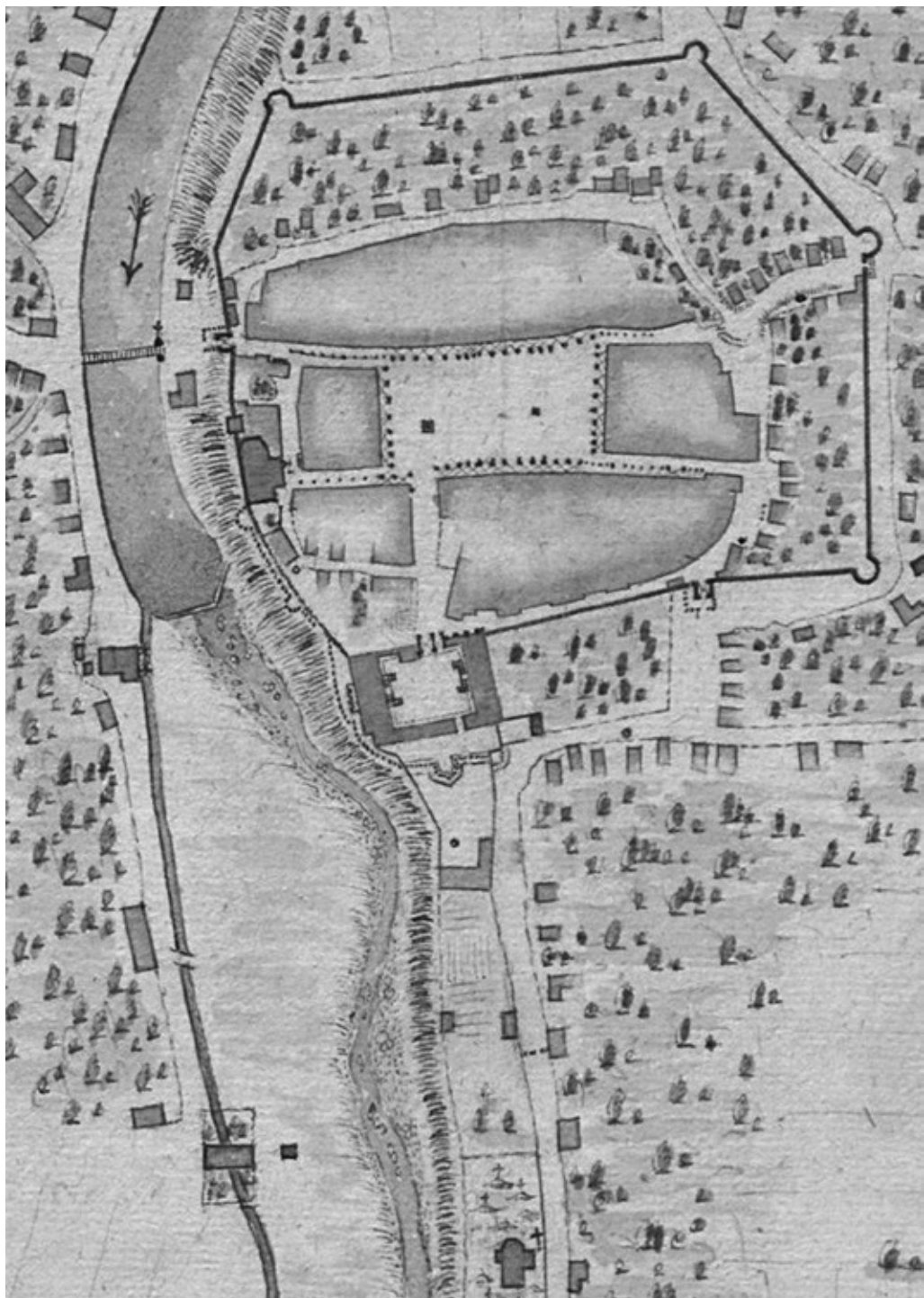
Neméně zajímavá je situace na tzv. druhém nádvoří zámku západně od trojkřídle zámecké budovy. Nenacházíme zde ani budovu sýpky, ani budovu – předchůdce tzv. věžeňské kaple. O sýpce se přitom doposud předpokládalo, že pochází ze 17. století. Plán však dokládá, že objekt vznikl až někdy v průběhu 1. poloviny 18. století, přičemž dnešní podobu získal nejspíše až kolem roku 1855 v rámci přestavby areálu pro účely ženské trestnice, neboť jeho vnitřní dřevěné konstrukce jsou dendrochronologicky datovány právě k tomuto roku (KYNCL 2018).

Objekt sloužící původně pro ubytování zámecké čeledi přestavěný okolo roku 1855 na kapli pro trestankyně počátkem 18. století nestál. Proto jej nelze ztotožňovat s tumlínou koní, tj. jízdnou, kterou si na blíže neurčeném místě vystavěl Jetřich ze Žerotína někdy po roce 1611 (SOKA Vsetín, AM Valašské Meziříčí inv. č. 120, fol. 16v.).

Jediný dvoukřídlý objekt stojící asi 80 m západně od zámecké budovy a doložený ještě na plánu města z poloviny 18. století byl zbořen před rokem 1834 a dnes na jeho místě stojí dům čp. 412 v Sokolské ulici. V prostoru druhého nádvoří je vyznačeno bastionové dřevohlinité opevnění. Jeho neorganické začlenění do zámeckého areálu svědčí o provizoriu reagujícím zřejmě na kurucké vpády na Moravu v letech 1702–1709.

Zámecká zahrada nacházející se jižně od zámku nazývaná později obyvateli města Salatrina podle objektu sala terreny vybudované někdy v rozmezí let 1756–1779 Michalem Josefem hr. ze Žerotína je na plánu vyznačena jako plocha neupravené zeleně. I když nelze vyloučit, že se jedná o grafickou zkratku, je třeba poukázat, že na plánech jiných zámků Moser u zahrad francouzského či holandského typu důsledně vykresloval ztvárnění zahradního parteru.

Městské opevnění zachycené na plánu odpovídá svým rozsahem a jednotlivý-

Obr. 1: Plán Valašského Meziříčí z počátku 18. století, detail.
Zdroj: Sammlung Nicolai, Württembergische Landesbibliothek Stuttgart.

mi objekty tomu, jak jej poznáváme z obou dalších výše zmíněných plánů města z 18. století. Půdorys hradeb je ovšem zaznamenán kartograficky přesněji a proto lze považovat za spolehlivé i znázornění bran a bašt. U Krásenské brány máme možnost porovnat její půdorysný rozměr s mapou stabilního katastru a u obou plánů dospíváme ke stejnému závěru, že brána měla základnu asi 10 x 10 m. Obdobné provedení měla i Poličenská brána. Překvapivé je, že Rožnovská brána je vyznačena jako prostý otvor prolomený v hradební zdi. Palisádová předbraní vyznačená před všemi třemi městskými branami představují nejspíše opět provizorium související s kuruckými vpády. Pozornost si zaslouží také palisádové opevnění s dvěma půlválcovými baštami tvořící parkán před hradební zdí na severní straně města v prostoru mezi zámekem a farním kostelem. Potřeba zabezpečit tímto provizorním opevněním právě tento přírodními podmínkami nejlépe chráněný úsek městského opevnění naznačuje, že

Obr. 2: Plán Valašského Meziříčí z počátku 18. století.
Zdroj: Sammlung Nicolai, Württembergische Landesbibliothek Stuttgart.

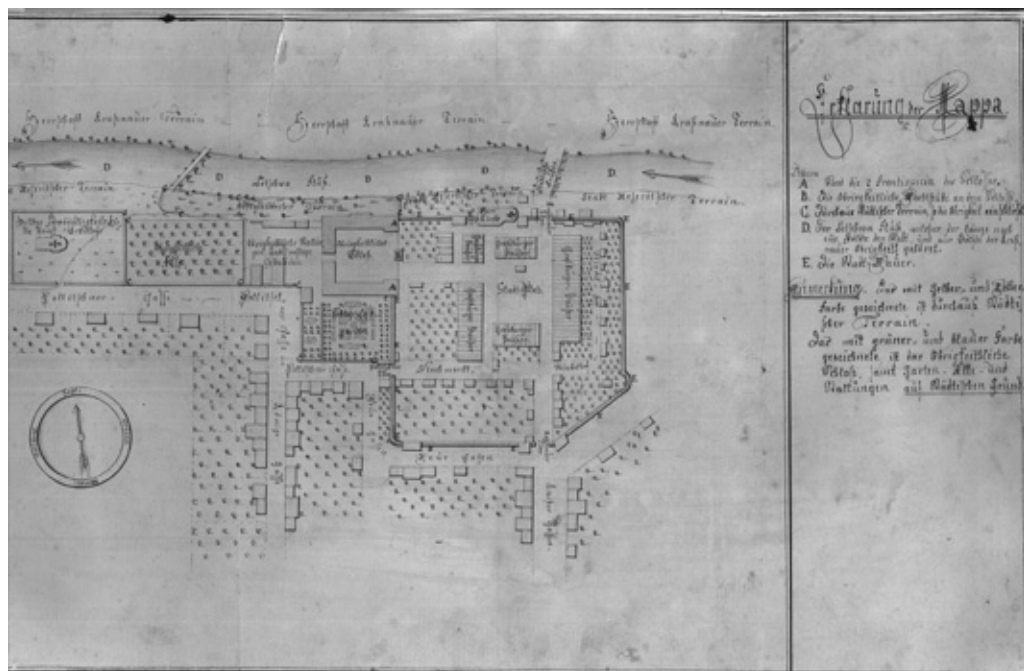
hradební zeď zde chyběla, to možná naznačuje přerušovaná linka, která průběh hradby v plánu vyznačuje.

Zástavba uvnitř města je zakreslena v celých domovních blocích bez rozlišení jednotlivých domů. Podloubí domů obklopujících náměstí jsou vyznačena pilíři a doplněna symboly křížových kleneb. Podle dalších Moserových plánů víme, že vyznačený počet pilířů obvykle odpovídá skutečnému stavu. Mimořádně zajímavé je vyznačení podloubí, které překlenuje vstup do Křížkovské ulice mezi domy čp. 109 a 117. Toto podloubí se světnicí v patře vybudoval v roce 1615 Lorenc Vlach, majitel domu čp. 117. Podloubí na žádném z pozdějších plánů již není zachyceno.

V ulicích ústících na náměstí jsou před průčelími domů vyznačeny dřevěné sloupy nesoucí dřevěnou konstrukci podsíní. Pouze v Pospíšilově ulici jsou u domu čp. 16 vyznačeny dva pilíře a mohutný oblouk zděného podloubí. Ve vedlejších ulicích má dřevěné sloupy s podsíní vyznačena pouze jedna chalupa na jižní straně Poláškovy ulice, zřejmě čp. 23.

U radnice čp. 7 postrádáme schodiště a lodžii, které však nejsou zaznamenány ani na dalších dvou plánech z 18. století a jejich existenci dokládá až mapa stabilního katastru z roku 1834. U krásenské radnice již ovšem je zakreslen rizalit, který lze považovat za doklad, že objekt v té době již lodžii se schodištěm měl.

Mapa také dokládá existenci několika veřejných zdrojů vody. V jižní části náměstí je zaznamenán objekt čtvercového půdorysu, zřejmě kašna z roku 1615 (DOSTÁL 1962, 140). V ulicích pak nacházíme tři studny. V Poláškově ulici nedaleko Poličenské brány, ve Vsetínské ulici nedaleko Rožnovské brány a ve Stříbrné ulici. Studna je také zachycena v západní části zámeckého areálu.

Obr. 3: Plán Valašského Meziříčí z poloviny 18. století. Zdroj: Muzeum regionu Valašsko. |

I když jsou předměstí kreslena bez zaměření, odpovídají zřejmě počty domů a jejich přibližná poloha alespoň částečně skutečnosti. Autor navíc zřejmě rozlišoval zděné objekty, jež jsou stejně jako ve vlastním městě vybarveny růžově, a dřevěné objekty, které jsou vyznačeny šedě. Zde je však třeba brát tyto informace se značnou opatrností, neboť mapa stabilního katastru u mnoha objektů, které má Moser růžově, uvádí, že k roku 1834 byly dřevěné. Moserův omyl snad lze vysvětlit tím, že mnohé dřevěnice byly omítnuty a tak nemohl rozpoznat jejich skutečné provedení. Je jistě pozoruhodné, že na mapě nenacházíme starý městský špitál, který stával před Krásenskou branou, ani špitál čp. 311, který stával na rohu Žerotínovy a Tolstého ulice. Zajímavé je také uzavření Sokolské ulice v prostoru mezi kostelem sv. Trojice a zámekm dřevěnou stěnou s branou a zřejmě i s brankou pro pěší.

Moserův plán Valašského Meziříčí představuje klíčový pramen k poznání stavebního vývoje města, jehož výpovědní hodnota musí být teprve plně zhodnocena. Výše uvedené postřehy ukazují, jak podstatně může plán přispět k pochopení urbanistického vývoje města a stavební historii jednotlivých objektů. Lze jen doufat, že s postupující digitalizací archivních a sbírkových fondů se v budoucnu podaří objevit další dosud neznámé prameny, které pomohou objasnit mnohé dosud nevyjasněné otázky z dějin města.

Prameny:

Archiv města Brna, fond V 3, Knihovna Mitrovského, Hofferiana, Valašské Meziříčí, spisový materiál.

KYNCL, T. 2018: Výzkumná zpráva, zámecká sýpka, Sokolská. Valašské Meziříčí, uložen v NPÚ ÚOP v Kroměříži

Opis z Kroniky měšťana Martina Tkalce, s. 1.

Státní okresní archiv Vsetín, AM Valašské Meziříčí, inv. č. 120, fol. 16v.

Literatura:

DOSTÁL, F. 1962: Valašské meziříčí v pamětech třicetileté války. Ostrava, s. 137.

LORENZ, H. 1990–1992, Plumenau-Austerlitz-Seelowitz. Unbekannte Darstellungen mährischer Schlossbauten aus dem frühen 18. Jahrhundert. In: Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, F 34–36, s. 105–115.

MOSER, J. J. 1729: Erlautertes Württemberg oder Sammlung allerhand alt Alt – und Neuer Schrifften, Erster Theil, Tübingen, Vierter Tabell.

MOSER, J. J. 1752: Genealogische Nachrichten von seiner eigenen und allen von derselben abstammenden Familien. Stuttgart, s. 119–120.

ÚLOVEC, J. 1996: Plány jihomoravských měst, hradů a zámků z fondu Reichsstadt Nürnberg. JM 35, s. 267–293.

Internetové zdroje:

<http://www.wlb-stuttgart.de/sammlungen/karten-und-graphik/bestand/sammlung-nicolai/> [cit.31.07.2019].